

связанных с лишением свободы и финансовыми условиями сквозь призму англо-американского опыта и международных требований.

Ключевые слова: права и свободы, меры пресечения, англо-американская правовая система, международные стандарты.

Summary

Sadova T.V. Some Aspects of the Use of Coercive Non-financial Conditions of Pretrial Release – Article.

This article analyses the present system of coercive non-financial conditions of pretrial release from the point of view of British and American experience and international standards.

Key words: rights and freedoms, coercive measures, pretrial release, English-American legal system, international standards.

С.В. Томин

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального
права, процесу та криміналістики
Івано-Франківського факультету
національного університету
«Одеська юридична академія»

ВЗАЄМВІДНОСИНИ ПРОКУРОРА ТА СУДУ У ПРОЦЕСІ РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ СУДОМ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Прокуратура та суд – це державні органи, які наділені значним обсягом повноважень у сфері кримінального судочинства та тісно взаємодіють між собою.

Кримінально-процесуальна діяльність кожного з них спрямована на вирішення завдань, передбачених ст. 2 КПК України. Вони покликані охороняти прав та законні інтереси фізичних і юридичних осіб, які беруть в ньому участь, а також швидко і повно розкривати злочини, викривати винних та забезпечувати правильне застосування Закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності і

жоден невинний не був покараний [1].

Разом з тим, прокуратура та суд у процесі вирішення вказаних завдань виконують різні за своєю суттю функції. Відповідно до чинного законодавства України на прокуратуру покладається нагляд за законністю провадження дізнання та досудового слідства, підтримання державного обвинувачення у суді. Суд – уповноважений державою здійснювати правосуддя у кримінальних справах.

Реалізуючи відповідні функції, маючи відповідний рівень авторитету та поваги у суспільстві, кожен з цих органів самостійний та незалежний один від одного. Однак, в окремих випадках суд здійснює контроль за кримінально-процесуальною діяльністю прокуратури, розглядаючи скарги на дії та рішення її посадових осіб, приймаючи рішення про надання дозволу на провадження окремих процесуальних дій та ін.

В той же час, створення прокуратури як у Франції, так і в Росії було викликано необхідністю спостереження за провадженням кримінальних справ у суді [2, с. 24, 516].

Зберігалась ця функція і за законодавством СРСР [3].

Навіть сьогодні окремі положення чинного законодавства містять вимоги, які дозволяють вбачати у діяльності прокурора наглядові повноваження, в тому числі щодо законності відправлення правосуддя судом.

За таких умов актуальним є питання про те, яким повинен бути характер відносин між досліджуваними суб'єктами кримінально-процесуальної діяльності.

Особливо гостро це питання постає під час тісної взаємодії прокурора та суду в межах судового засідання.

Окремі аспекти досліджуваної проблеми знайшли своє висвітлення у працях В.І. Баскова, О.Д. Бойкова, В.В. Долежана, П.М. Каркача, Л.Д. Кокорєва, О.В. Кондратьєва, М.В. Косюти, В.Т. Маляренка, О.Р. Михайленка, М.М. Михеєнка, М.І. Мичка, І.Л. Петрухіна, Ю.Є. Полянського, І.В. Рогатюка, В.І. Рохлина, Г.П. Середи, В.О. Середи, М.О. Токаревої, Я.М. Толочко, Р.Р. Трагнюка, А.Р. Туманянца, В.Д. Фінько та ін.

У своїх працях науковці значну увагу приділяли основним аспектам взаємодії та взаємовідносин суду та прокуратури на стадії досудового слідства, де вони наділені контрольними та наглядовими повноваженнями відповідно. Щодо судових стадій кримінального процесу, то взаємодія прокурора та суду досліджувались авторами на основі чинного законодавства, яке з огляду на його застарілість та суперечність не закріплює єдиного підходу до ролі та значення прокуратури у діяльності суду.

Враховуючи зазначене, метою даного дослідження є визначення оптимальних способів взаємодії прокуратури та суду у процесі судового розгляду кримінальної справи в умовах реформування кримінального судочинства України. Для її досягнення вирішенню підлягають наступні завдання: 1) охарактеризувати проблеми правового регулювання взаємин прокуратури та суду у процесі судового розгляду кримінальної справи; 2) окреслити основні напрямки кримінально-процесуальної діяльності прокурора у суді; 3) розкрити основні підходи у дослідженнях взаємовідносин прокуратури та суду; 4) з'ясувати особливості процесуального становища прокурора під час розгляду кримінальної справи судом першої інстанції; 5) визначити перспективні теоретичні моделі діяльності прокуратури на даній стадії кримінального процесу.

Основний чинник, який сьогодні перешкоджає дослідженню основних аспектів взаємодії між ним та судом під час судового розгляду кримінальних справ, як вже зазначалося, вбачається у недосконалості чинного кримінально-процесуального законодавства та відсутності єдиної концепції діяльності прокурора у кримінальному судочинстві.

Проголошення в Україні розподілу влади на законодавчу, виконавчу та судову створило підстави для запровадження у майбутньому КПК України та Законі України «Про прокуратуру» концепції, відповідно до якої обвинувачення розглядатиметься як кримінальний позов. У такому випадку прокурор буде позбавлений повноважень щодо здійснення будь-якого нагляду у суді. Навпаки, суд слідкує за тим, щоб дії та рішення прокурора, як і інших учасників судочинства, відповідали вимогам закону. Функції прокурора як представника виконавчої гілки влади обмежуватимуться забезпеченням державного інтересу шляхом

порушення обвинувачення, передачею справи до суду, підтриманням висунутого обвинувачення у суді, припиненням обвинувачення, яке не підтвердилось та оскарженням рішень судів у вищестоящих інстанціях.

Можливість запровадження в Україні такої концепції є також науково обґрунтованим. Ще у період судової реформи 1864 року її запровадження підтримували А. А. Квачевський [4, с. 47], І. Я. Фойницький [5, с. 3-4], М.М. Розін [6, с. 268-269].

На сучасному етапі розвитку кримінально-процесуальної науки концепцію кримінального позову підтримує І.В. Рогатюк [7, с. 55]. Окремі її положення відображені у проекті КПК України (п. 36 ч. 1 ст. 6 проекту) [8], розробленого В.Р. Мойсиком, І.В. Вернидубовим, С.В. Ківаловим, Ю.А. Кармазіним.

На жаль, не такими однозначними у цьому плані є положення чинного законодавства.

Ст. 121 Конституції України [9] та ст. 5 Закону України «Про прокуратуру» передбачає обов'язок прокурора у всіх кримінальних справах, які надійшли до суду з обвинувальним висновком, підтримувати державне обвинувачення. Однак, вже п. 6 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про прокуратуру», відповідно до якого органи прокуратури України вживають заходів до усунення порушень закону, від кого б вони не виходили, поновлення порушених прав і притягнення у встановленому законом порядку до відповідальності осіб, які допустили ці порушення [10], дозволяє вести мову про здійснення прокуратурою нагляду у суді.

Таким чином, у чинному законодавстві України спостерігається поєднання у діяльності прокурора обвинувального та наглядового начал, що породжує різні погляди науковців, які часто суперечать один одному. Основні з них зводяться до того, що прокурор у суді здійснює: 1) тільки функцію підтримання державного обвинувачення; 2) тільки функцію нагляду за додержанням законів учасниками судового розгляду; 3) функцію підтримання державного обвинувачення та функцію нагляду за додержанням законів учасниками судового розгляду одночасно.

Представники *першої точки зору* вважають функцію підтримання державного обвинувачення у суді похідною від загального нагляду. Одні

з них стверджують, що прокурор у суді реалізує функцію нагляду тільки шляхом підтримання державного обвинувачення, не наглядаючи за судом [11, с. 223-224; 12, с. 37; 13, с. 58-59]. Інші вважають наглядові повноваження прокурора впливають з функції підтримання державного обвинувачення [14, с. 32].

Така позиція викликає заперечення, оскільки не може функція підтримання державного обвинувачення виникати з конституційної функції нагляду за законністю та одночасно бути підставою (основою) для виникнення прокурорського нагляду у суді.

Така теоретична конструкція породжує також логічне запитання про те, чому функція так званого «загального нагляду» у суді повинна зводитись саме до підтримання державного обвинувачення.

Крім того, нелогічним є наділення повноваженнями щодо нагляду державного обвинувача як представника однієї зі сторін судового розгляду кримінальної справи. Очевидно, здійснювати нагляд повинен прокурор, який діє незалежно від інших учасників судового розгляду, відокремлений від них, не є стороною у процесі.

Представники *другої точки зору* вважають, що прокурор у суді реалізує функцію нагляду за додержанням закону. Підтримання державного обвинувачення чи відмова від нього є складовою частиною зазначеної функції [15, с. 11; 16, с. 22-26].

Такою ж є позиція О.Д.Бойкова, В.І. Рохліна, Л.Д. Кокоревої. На думку В.І. Рохліна, саме прокурор «є гарантом законності під час здійснення судочинства». У суді він «не перестає бути представником органу, що здійснює нагляд...» [17, с. 97-98]. Вказану позицію підтримують П.М. Каркач та В.Д. Фінько, які вважають, що «підтримання прокурором державного обвинувачення в суді є продовженням його наглядових повноважень за дотриманням законів органами дізнання і досудового слідства» [18, с. 19-31]. О.Д. Бойков зазначає, що у суді першої інстанції прокурор реалізує свої наглядові повноваження і має рівні права із захисником лише в доказуванні; прокурор і суд взаємно контролюють один одного; прокурор не повинен бути органом кримінального переслідування – він здійснює тільки нагляд [19, с. 12-21].

Третя точка зору на взаємовідносини прокурора та суду під час

судового розгляду передбачає поєднання у діяльності державного обвинувача функції підтримання державного обвинувачення та нагляду за законністю [20, с. 145; 21, с. 43; 22, с. 63].

Особливе процесуальне положення прокурора в суді першої інстанції у кримінальних справах, яке визначається тим, що, з одного боку, «прокурор у суді – учасник процесу, який має ті ж права, що й захисник», а з іншого, – тим, що «рівність прав не виключає специфіки процесуального положення, обумовленої хоча б принциповою відмінністю завдань обвинувачення і захисту» [23, с. 71], дозволило ряду науковців поряд з функцією підтримання державного обвинувачення виділити у діяльності прокурора у суді також і підфункцію сприяння суду в забезпеченні законності [24, с. 11].

Позиція представників цієї точки зору в цілому узгоджується з положеннями чинного законодавства, відповідно до якого прокурор фактично підтримує державне обвинувачення та слідкує за дотриманням закону учасниками судового розгляду.

Однак, вважаємо, що досліджувана позиція вказаних науковців, на нашу думку, продиктована не теоретичною моделлю діяльності прокурора у суді, а намаганнями пояснити, обґрунтувати положення чинного законодавства. У результаті автори, які підтримують висловлену точку зору, свідомо уникають або не помічають несумісності поєднаних ними функцій прокуратури.

Висловлюємо переконання в тому, що концепція, яка передбачає участь прокурора у суді під час розгляду кримінальної справи як органу нагляду за додержанням законності, абсолютно неприйнятна. Виконання прокурором такої функції передбачає його об'єктивність, безсторонність, неупередженість. Не потрібно очікувати від нього дотримання цих вимог у той час, коли він прийшов до суду з метою переконати всіх у винності підсудного, законності, достатності та достовірності зібраних доказів, обґрунтованості пред'явленого обвинувачення.

Натомість вважаємо перспективною теоретичну модель діяльності прокуратури як органу кримінального переслідування, яка спрямована на встановлення та виявлення злочинців, порушення кримінальних справ, нагляд за досудовим розслідуванням, підтримання державного

обвинувачення у суді та здійснення нагляду за законністю виконання вироків.

Саме таку модель діяльності прокурора у суді необхідно розвивати у законодавстві України. Вона передбачає виконання прокурором на даній стадії виключно обвинувальної функції та надання йому процесуального статусу відповідної сторони процесу. Тобто, як і захисник, державний обвинувач заявляє у суді клопотання, висловлює думку щодо клопотань, заявлених іншими учасниками судового розгляду, приймає участь у дослідженні доказів. Знаючи, що для захисту протилежна сторона наділена достатнім обсягом повноважень, в тому числі правом користуватись для цього послугами професійного захисника, прокурор повинен бути позбавлений необхідності приховувати свою однобічність та обвинувальний ухил. При цьому, у повній мірі реалізуються такі засади кримінального судочинства, як презумпція невинуватості, принцип змагальності та диспозитивності.

Література

1. Кримінально-процесуальний кодекс України: за станом на 1 грудня 2004 р. / Верховна Рада України. - Офіц. вид. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – 272 с.
2. Фойницький І.Я. Курс уголовного судопроизводства. Изд. 4. / І.Я. Фойницький. – СПб.: Тип. т-ва «Обществ. польза», 1912– . – Т. 1. – 1912. – 579 с.
3. О прокуратуре Союза ССР: Положение, утвержденное Указом Президиума Верховного Совета СССР от 17 декабря 1933 [Электронный ресурс]. – Режим доступа к документу: <http://law.vl.ru/history>.
4. Квачевский А. А. Об уголовном преследовании, дознании и предварительном исследовании преступлений по судебным уставам 1864 года / А. А. Квачевский. – СПб., 1866. – 352 с.
5. Фойницький І.Я. Курс уголовного судопроизводства / І.Я. Фойницький. – СПб.: Альфа, 1996– . – Т. 2. – 1996 – 606 с.
6. Розин Н. Н. Уголовное судопроизводство. Пособие к лекциям 3-е изд., пересмотр. / Н. Н. Розин. – Петроград: Право, 1916. – 603 с.
7. Рогатюк І.В. Формування функції обвинувачення та її реалізації у кримінальному процесі: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Ігор Володимирович Рогатюк. – К., 2004. – 230 с.
8. Кримінально-процесуальний кодекс України. Проект. Реєстраційний №1233 від 13.12.2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: [http:// www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).
9. Конституція України від 28 червня 1996 року зі змінами і доповненнями станом

на 08 грудня 2004 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EА%2F96-%E2%F0>

10. Про прокуратуру: Закон України від 05.11.1991 р. № 1789-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

11. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса: Основные положения науки советского уголовного процесса / М.С. Строгович. – М.: Наука, 1968– . – Т.1. – 1968. – 470 с.

12. Перлов И. Д. Судебные прения и последнее слово подсудимого в советском уголовном процессе / И.Д. Перлов. – М.: Госюриздат, 1957. – 203 с.

13. Кокорев Л. Д. Участники правосудия по уголовным делам / Л.Д. Кокорев. – Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1971. – 160 с.

14. Савицкий В. М. Государственное обвинение в суде / В.М. Савицкий. – М.: Наука, 1971. – 343 с.

15. Уголовный процесс. Учебник / [Агеева Г.Н., Альтшуль Ю.В., Бахарев Б.М. и др.]; Под ред. М.А. Чельцова. – М.: Юрид. лит., 1969. – 463 с.

16. Басков В.И. Прокурорский надзор при рассмотрении судами уголовных дел / В.И. Басков. – М.: Юрид. лит., 1980. – 272 с.

17. Комментарии и разъяснения к Федеральному закону «О прокуратуре Российской Федерации» / [Кириллова Н.П., Лукичев Ю.А., Рохлин В.И. и др.]; Под ред. В.И.Рохлина. – Спб.: изд. Михайлова В.А., 1999. – 188 с.

18. Каркач П.М. Новый закон о прокуратуре и вопросы опротестования приговоров, определений постановлений суда / П.М. Каркач, В.Д. Финько // Питання конституційно-правового статусу прокуратури України та удосконалення її діяльності. – Харків, 1999. – С. 19-31.

19. Бойков А.Д. Проблемы развития правового статуса Российской прокуратуры (в условиях переходного периода) / Бойков А.Д., Рябцев В.П., Скворцов К.Ф. – М.: Изд-во НИИ пробл. укрепления законности и правопорядка, 1999. – 92 с.

20. Прокурор в уголовном процессе. Стадия судебного разбирательства / [Под ред. И.Т. Голякова]. - М.: Юрид. изд-во МЮ СССР, 1948. – 247 с.

21. Иванов В.А. Прокурорский надзор в борьбе с преступностью. Учебн. пособ. / [Отв. ред.: Резепов В.П.]. – Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та, 1964. – 64 с.

22. Зеленецкий В.С. Возбуждение государственного обвинения в советском уголовном процессе / В.С. Зеленецкий. – Харьков: Вища шк., 1979.– 143 с.

23. Сибилева Н.В. Процессуальное положение прокурора в суде первой инстанции при рассмотрении уголовных дел / Н.В. Сибилева // Закон Украины «О прокуратуре»: теория и практика его применения.– Харьков, 1992 – С. 71-72.

24. Серета В.О. Проблеми підвищення ефективності діяльності прокурора з підтримання державного обвинувачення в суді: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» / В. О. Серета. – Х., 2006. – 19 с.

Анотація

Томин С.В. Взаємовідносини прокурора та суду у процесі розгляду кримінальної справи судом першої інстанції: сучасний стан та перспективи правового регулювання. – Стаття.

Стаття присвячена дослідженню оптимальних способів взаємодії прокуратури та суду у процесі судового розгляду кримінальної справи в умовах реформування кримінального судочинства України. На основі діючого законодавства України та теоретичних положень кримінально-процесуальної науки автор характеризує

проблеми правового регулювання взаємин прокуратури та суду у процесі судового розгляду кримінальної справи, визначає основні підходи у дослідженні даної проблеми та пропонує перспективні теоретичні моделі діяльності прокуратури на даній стадії кримінального процесу.

Ключові слова: нагляд прокурора, державне обвинувачення, суд першої інстанції, судовий розгляд, взаємовідносини суду та прокуратури.

Аннотація

Томин С.В. Взаимоотношения прокурора и суда в процессе рассмотрения уголовного дела судом первой инстанции: современное состояние и перспективы правового регулирования. – Стаття

Статья посвящена исследованию оптимальных способов взаимодействия прокуратуры и суда в процессе судебного разбирательства уголовного дела в условиях реформирования уголовного судопроизводства Украины. На основе действующего законодательства Украины и теоретических положений уголовно-процессуальной науки автор характеризует проблемы правового регулирования взаимоотношений прокуратуры и суда в процессе судебного разбирательства уголовного дела, определяет основные подходы в исследовании данной проблемы и предлагает перспективные теоретические модели деятельности прокуратуры на данной стадии криминального процесса.

Ключевые слова: надзор прокурора, государственное обвинение, суд первой инстанции, судебное разбирательство, взаимоотношение суда и прокуратуры.

Summary

Tomyn S.V. Mutual relations of public prosecutor and court during consideration the criminal case in the court of the first instance: the modern state and prospects of the legal adjusting. – Article.

The article is devoted research the optimum methods of co-operation the office of public prosecutor and court in the process of judicial trial the criminal case in the conditions of reformation the criminal trial of Ukraine. On the basis of current legislation of Ukraine and theoretical positions of crime procedural science the author characterizes the problems of the legal adjusting the mutual relations an office of public prosecutor and court in the process of judicial trial of criminal case, determines basic approaches in research of this problem and offers the perspective theoretical models of activity an office of public prosecutor on this stage of criminal process.

Keywords: supervision of public prosecutor, state prosecution, court of the first instance, judicial trial, interrelation of court and an office of public prosecutor.

В.Д. Юрчишин

кандидат юридичних наук,
в.о. завідувача кафедри теорії та
історії держави і права Івано-